

І. В. Кочеткова

ОЛЬШТИН

ОЛЬШТИН (Olsztyn) – найбільше місто і адміністративний центр Вармінсько-Мазурського воєводства Польщі. Знаходиться на р. Лина. Один із найважливіших екон., наук., культур., турист. і рекреац. центрів Пн.-Сх. Польщі. Вузол автомоб. доріг (є пряме автобусне сполучення з Україною) і залізниць. Пл. 88,3 км². Насел. 170 622 особи (2021), серед яких за віросповіданням 80 % – римо-католики, бл. 1 % – греко-католики. О. – центр Вармін. митрополії РКЦ та Ольштин.-Ґдан. єпархії УГКЦ. Є 15 озер заг. пл. бл. 725 га, найбільше (412 га) і найглибше (43 м) – Укіель. Понад 21 % тер. О. займають ліси (загалом 1800 га, Міський ліс – 1050 га), 95 % з них – мішані та хвойні. Охороняють торф'яні природні заповідники: Редикайний (10,38 га, створ. 1948) і Мсарський (4,45 га, 1953). Перша згадка про місто датована 1334, коли Г. фон Лютер заснував дерев'яну сторожову вежу в вигині р. Лина і назвав її Алленштайн (Замок на Лані). Міські права надано 31 жовтня 1353. Першим очільником О. був Ян з Лайса. У 15 ст. місто зазнало неоднораз. руйнувань внаслідок воєн між Тевтон. орденом і Польщею, зокрема 1414 постраждало від армії польс. короля Владислава II Яґайла. 1454 городяни повстали проти Тевтон. ордену, зайняли замок і визнали зверхність польс. короля, але через рік місто знову повернувся під контроль ордену. За Другим Торун. миром (1466), О. і вся Вармія опинилися у межах Королівства Польського. Впродовж 16 ст. місто активно розвивалося як торг. і ремісн. центр, вигідно розташ. на шляху Кеніґсберґ–Варшава. У 17 – на поч. 18 ст. розвиток міста загальмувався, воно постраждало внаслідок польс.-швед. воєн, голоду, пожеж у 1620, 1658, 1669, 1712, епідемії чуми у 1624–25 і 1709–12. У результаті 1-го поділу Польщі 1772 Вармія разом із О. була зарахована до складу Пруссії. Під час наполеонів. воєн місто зазнало збитків, через епідемію тифу загинуло бл. чверті містян. Епідемії холери спалахували до 2-ї пол. 19 ст. Від 1818 О. – центр Ольштин. пов. 1867 побудовано лікарню, 1872–73 – першу залізничну гілку в межах маршруту Торунь–Кеніґсберґ, 1877 – г-зію. Діяли 2 маш.-буд. і сірник. заводи. 1907 відкрито рух трамваїв, 1913 – аеродром в Дайтках. Зведено Нову ратушу (1912–15), будівлю Регентства (1908–11), кінотеатр (1909), житл. квартали. Станом на 1914 працювало бл. 60 пром. підприємств. Кількість жителів зроста з 4-х тис. у 1846 до 25-ти тис. у 1895. На поч. 1-ї світової війни О. ненадовго був окупований рос. військами, в околицях тривали бої, але саме місто не постраждало. 1920 за результатами плебісциту пд. частина Сх. Пруссії

лишилася у складі Німеччини, в О. це рішення підтримало 97 % мешканців. У цей період місто стало центром польс. нац. руху у Вармії: видавали однойм. газету польс. мовою (1886–1939), працювали Польс. дім (1920–39) і катол. школа (1934–39). У 1925 відкрито театр, наприкінці 1930-х рр. – тролейбусні та автобусні маршрути. 1938 під час погромів євр. насел. («Кришталева ніч») була спалена Ольштин. синагога. 1939 проживало бл. 50 тис. осіб. З поч. 2-ї світової війни до 1942 діяло євр. ґетто. На поч. 1945 місто частково зруйновано, в ньому проживало бл. 8 тис. мешканців. Після 1945 О. відійшов до складу Польщі та став центром воєводства. Склад насел. докорінно змінився, оскільки євреї були депортовані 1942, а німці – після війни. 1946 кількість мешканців перевищила 20 тис. і продовжила стрімко зростати, зокрема й за рахунок депортованих з укр. етніч. тер., що опинилися в кордонах Польщі. У 1950 проживало 45 тис., на поч. 1970-х рр. – 100 тис. осіб. О. є центром деревооброб., меблевої, харч. (м'ясний, молоч., пивовар. заводи) та легкої пром-стей. Його підприємства виготовляють полігр. продукцію, буд. матеріали, транспортні засоби, а шинний завод є найбільшим у Європі виробником шин марки «Michelin» (майже 4,5 тис. співроб.). Також функціонують найбільший у Європі логіст. центр (пл. 90 тис. м²) і шахти з видобутку мінерал. сировини, переважно буд. матеріалів. Важливу роль відіграє надання турист. послуг. У місті діють 11 готелів, з них 3 – чотиризіркові. 1949 до О. перенесено гол. семінарію Вармін. митрополії «Хосянум». У 1950–60-і рр. засн. Аграрно-технол. університет і Вищу пед. школу, 1980 – Вармін. теол. інститут. Внаслідок об'єднання цих 3-х закладів 1999 створ. Вармін.-Мазур. університет – найбільший у регіоні. У серед. 1990-х рр. були відкриті Університет інформ. технологій та менеджменту ім. Т. Котарбінського, Ольштин. університет ім. Ю. Русецького, Університет інформ. технологій та економіки Товариства універсал. знань. У місті діють 43 дитсадки, 30 початк. шкіл, 23 гімназії, 14 ліцеїв, 11 технікумів, 5 галуз. профес.-тех. училищ. Наук. діяльність провадять Інститут внутр. рибальства ім. С. Саковича, Інститут репродукції тварин і харч. дослідж. Польс. АН, Центр наук. дослідж. ім. В. Кентжинського, Центр сх. досліджень. 1973 відкрито другий за величиною в Польщі планетарій, 1979 – астроном. обсерваторію (у водонапір. вежі, збуд. 1897). Функціонують 4 музеї, найбільший серед яких – Музей Вармії і Мазури (засн. 1945), що зберігає пам'ятки археології, історії, нумізматики, мистецтва, худож. майстерності, писемності, нар. культури цього регіону; театр ім. С. Ярача (1925) і ляльк. театр (1953); держ. картинна галерея міста – Бюро худож. виставок (1958); 2 кінотеатри; філармонія. Характер. ознакою міського простору О. є збережена нім. архітектура з часів Середньовіччя до 1-ї пол. 20 ст. Серед пам'яток архітектури – готич. замок (2-а пол. 14 ст.), фрагменти міських стін із Верхніми воротами, Стара ратуша (відбудована 1623–24 після пожежі), Собор св. Якова, костел св. Лаврентія (усі – 14 ст.), Єрусалим. каплиця Святого Хреста (2-а пол. 16 ст.), неоготич. євангел.-аугсбур. костел (1876–99), залізнич. віадук через р. Лина (19 ст.), забудова в стилі модерн на вул. Домбровщакув (кін. 19 ст.), міська лікарня (1864–67), неоготичні будинок чол. гімназії (1886–87) та костел Пресвятого Серця Ісуса (1901–02), будівля Регентства (1908–11), неороман. костел св. Юзефа (1912–13), євр. кладовище (1818–1955) з похорон. бюро (1913),

Нова ратуша (1912–15), костел Христа Царя, зведений у стилі італ. Ренесансу (1926–27). Завдяки цьому через місто проходять заг.-європ. та нац. турист. і паломниц. маршрути: Європ. шлях мурованої готики, польс. частина Шляху св. Якова, Шлях готич. замків, Грюнвальд. шлях. З містом пов'язана діяльність вченого М. Коперника, який 1516–21 був адміністратором Ольштин. замку, де збереглася його кімната. У місті він написав кілька наук. праць і проводив астроном. спостереження, на стіні замку збереглася астроном. таблиця, виготовлена ним 1517 (нині експонується в Музеї Вармії і Мазури, розташ. у приміщенні замку). У О. народився арх. Е. Мендельсон, 1893–98 проживав композитор, диригент, педагог Ф. Нововейський.

Укр. громада в О. почала формуватися після 1947 внаслідок депортації у рамках Акції «Вісла». Українців переселяли з їхніх етніч. тер., що опинилися у пд.-сх. прикордонні Польщі, у її пн. і зх. регіони, невеликими групами, без права на зміну місця поселення, що мало сприяти асиміляції. Тер. Вармії і Мазури як найбільш віддалені й такі, що потребували поновлення чисельності насел. після виселення німців, стали регіонами, куди скерували найбільше українців – 56,6 тис. В О. був розподіл. пункт, звідки депортованих розселяли по всьому регіону, переважно вздовж пн. прикордоння Польщі. За переписом 2002, у Вармін.-Мазур. воєводстві проживала найбільша кількість українців у Польщі – понад 12 тис. осіб: у Венґожев. пов. – до 6 %; у Ельблон., Бранев., Бартошиц., Голдап., Гіжиц. пов. – до 4 %; в О. – бл. 1 % населення. Місто є центром громад.-політ. життя укр. спільноти, тут розміщено регіон. відділ. Об'єдн. українців у Польщі. Член організації – відомі громад. діячі, політики, чиновники різних рівнів – опікуються правами укр. меншини, налагоджують міжкультурну взаємодію, зокрема шляхом надання назв, пов'язаних з Україною, вулицям О. (Т. Шевченка, І. Богуна). За польс. законодавством українська мова має статус мови нац. меншини. У декількох школах міста діють факультативи з вивчення української мови, на місц. радіо є передачі українською мовою. На базі Вармін.-Мазур. університету проводять дослідж. з україністики. Відбуваються богослужіння у кафедрал. соборі Покрови Пресвятої Богородиці УГКЦ. Від 2000-х рр. росте кількість студентів укр. походження у місц. університетах. З поч. вторгнення РФ на території України в О. почали прибувати укр. біженці, проте у значно меншій кількості, ніж у більші польс. міста. Станом на кін. березня 2022 їх проживало бл. 500. Місц. влада безкоштовно надала переселенцям житло і проїзд у міському транспорті. Ольшин. громада збирає гуманітарну допомогу для біженців і відправляє допомогу в Україну, проводить культурні заходи з метою інтеграції укр. громадян, зокрема відкрила безкоштовні курси польс. мови; греко-католич. парафія організувала щоденну роздачу безкоштов. обідів.

Фотоілюстрації

Рекомендована література

1. Mobilność miejska w Olsztynie: Kierunki rozwoju // The International Bank for Reconstruction and Development. 2015;
2. Wyznania religijne w Polsce w latach 2015–2018. Religious denominations in Poland 2015–2018 // Główny Urząd Statystyczny. Warszawa, 2019;
3. Depopulation. Determinants and Consequences. Warszawa, 2020.

Бібліографічний опис:

Ольштин / І. В. Кочеткова // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2022. – Режим доступу:

<https://esu.com.ua/article-76763>

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).